

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 23, Sayı: 39, Ocak - Haziran 2018

**CİBRİL HADİSİNDE GEÇEN KİYÂMET ALÂMETLERİNİN
YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Reconsideration Of The Signs Of The Qiyamah In Cibril
Hadith**

Dr. Öğr. Üyesi Fehmi Soğukoğlu

**Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Kelam Anabilim Dalı
fehmisogukoglu@hotmail.com**

Atrf@ Soğukoğlu, Fehmi. "Cibril Hadisinde Geçen Kiyâmet Alâmetlerinin Yeniden Değerlendirilmesi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2018): 119 - 133.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 2 Kasım / November 2017

Kabul Tarihi / Accepted : 26 Mart / March 2018

Yayın Tarihi / Published : 15 Haziran / June 2018

Sayı – Issue : 39

Sayfa / Pages : 119 - 133.

DOI : 10.30623/harranilahiyatdergisi.348900

Öz

Hiz. Cebrail'in sahabîlerin arasına bir insan suretinde gelerek onlara dinin temel noktalarını öğrettiği, hadis kaynaklarında tevatür derecesinde yer alır. Bu hadiste geçen iki kıyâmet alâmeti vardır. Hadis bir bütün olarak ele alındığında bu alâmetlerin kıyâmetin en temel alâmetleri olması gerektiği ortaya çıkar. Nitekim Hiz. Peygamber İslâm'ın pek çok emrinden beş tanesini İslâm'ın esası, iman edilmesi gereken birçok husustan altı tanesini imanın esası, ihlasın yüzlerce özelliğinden sadece bir tanesini ihsan olarak zikreder. Hadisin bundan sonraki kısmında iki kıyâmet alâmeti yer alır. Bu alâmetlerin birincisi köle kadının efendisini doğurması, ikincisi de baldırı çıplak, bedevîlerin bina yükseltmekte birbirleriyle yarışmalarıdır. Bu çalışmada bu iki alâmet, günümüz verileri ışığında yeniden değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cibril Hadisi, Kıyamet alâmetleri, Taşıyıcı annelik, Yüksek binalar, Mucize.

Abstract

It is involved in sources of hadith as a muttawatir that Hiz. Gabriel taught most essential points of religion to companions by coming among them in a form of human being. There are two signs of doomsday included in the hadith. When the hadith is considered as a whole, it comes out that these signs require being most essential signs of doomsday. Thus, Hiz. Messenger states; five principle of Islam among many other, six principles of belief among others, beneficence among hundreds of sincerity. In the next part of the hadith, two sign of doomsday are mentioned. The first sign is slave woman gives a birth of her master, second sign is ragamuffin Bedouins race each other to raise higher buildings.

These two signs have been reevaluated by means of today's data on the study.

Keywords: Hiz. Gabriel hadith, Signs of doomsday, Surrogate mother, high buildings, Miracle.

Giriş

Hız. Peygamber; işaret parmağıyla orta parmağını yaklaştırarak “Benim gönderilişimle kıyâmet bu ikisi gibidir”¹ buyurması kıyâmetin kopuş vaktinin yakınlığını ifâde etmektedir. Bu bağlamda kıyâmet alametleri, ilk dönemlerden itibaren gerek halk nezdinde gerekse ilmî ortamlarda önemsenmiş bir konudur.

Kıyâmet günü, bu kozmik yapının varlıktan yokluğa dönüşü ve sonradan tekrar var olacağı, insan zihnini ötelemlerden beri zorlayan konulardandır.

Maddenin bir başlangıcının olduğunu kabul edenler bir gün yok olacağını da peşinen kabul etmiş olur. Maddeyi sonsuz görenler ise kıyâmeti gaybî bir inanç olarak değerlendirerek onun hiç gelmeyeceğini savunur. Sonsuzluk güdüsüyle donatılmış insan bu varlık-yokluk düşüncesiyle kıyâmet zamanını beklemektedir.

İslam düşüncesinde varlığın bir sonu olduğu kesin bir dille anlatılır. Bu konuda Müslümanlar arasında herhangi bir ihtilafa rastlanmaz. Nitekim bu hususu anlatan ifâdeler Kur’an-ı Kerim’de şüpheye yer vermeyecek kadar nettir.

Kur’an-ı Kerim’de ‘saat’ kelimesine karşılık olarak kullanılan kıyâmet, tasviri bir anlatımla detaylandırılır. Ayetlerde: Şüphesiz vuku bulacağı², beklenmedik bir anda olacağı³, ansızın gerçekleşeceği⁴, insanları korkudan sarhoş gibi yapacağı⁵, yakın bir zamanda olabileceği⁶ ve bilgisinin Allah katında olduğu⁷ hususları zikredilir. Saat bir anlamda yok oluşu belirtirken, aynı anda yeniden var oluşu da beraberinde bildirir.

¹ Buhârî “Talâk” 25; Müslim, “Cumua” 43.

² Kehf 18/21: Böylece biz, (insanları) onların hâlerinden (Ashab-ı Kehfin halinden) haberdar ettik ki, Allah’ın va’dinin hak olduğunu ve kıyâmetin gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler.

³ Yusuf 12/107: Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyâmetin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?.

⁴ Nahl 16/77: Göklerin ve yerin gaybı Allah’a aittir. Kıyâmet’in kopması, bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.

⁵ Hac 22/2: Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirmekte olduğu çocuğundan geçer ve her hamile kadın da karnındaki çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş görürsün; hâlbuki onlar sarhoş değildirler. Ne var ki Allah’ın azabı çok şiddetlidir.

⁶ Ahzab 33/63: İnsanlar sana kıyâmetin vaktini soruyorlar. De ki: “Onun ilmi ancak Allah katındadır.” Ne bilirsin, belki de kıyâmet yakında gerçekleşir.

⁷ Lokman 31/34: Kıyâmetin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır.

Kur'an-ı Kerim kıyâmetin alâmetlerinin zuhur ettiğini haber verir. Bu bilginin Muhammed suresinde yer alması ilgi çekici bir husustur.¹ Hz. Muhammed hem kıyâmetin alâmeti olarak görülebilir, hem de ona indirilen vahiyde kıyâmetin alâmetleri insanlığa bildirilmiş olduğu düşünülebilir. Muhammedî beyanlar her iki manayı da doğrular.²

Kıyâmet bahsinin dindeki önemli esaslardan olduğu, Kur'an-ı Kerim'de konuyla alakalı birçok ayetin varlığından anlaşıldığı gibi ayrıca Hz. Muhammed'in sözlerinden de anlaşılır. Kıyâmetin alâmetleri de bu ifâdeler arasında yerini alır.

Sayıları yüzlerle ifâde edilebilecek hadislerin özeti mâhiyetinde, kelimeler ve hadis kitaplarında kıyâmet alâmetleri bahisleri yer alır.³ Bu alâmetler büyük ve küçük olarak iki kısma ayrılarak incelenir. Bunların büyük veya küçük olması, Dünya'ya olan etkisinin büyüklüğü-küçüklüğü olarak düşünülebileceği gibi, büyük olanların olağanüstü, küçük olanlar sıradan olaylar olarak da görülebilir.

Bu alâmetleri anlatan Peygamber beyanlarından birisi de Cibrîl hadisi adıyla meşhur olan hadistir. Makalemizde bu hadiste geçen iki kıyâmet alâmeti günümüz verileriyle yeni bir yorumlamaya tabî tutulmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın hedefi ilgili hadiste geçen ifadelerle yeni bir yorum getirme çabası olduğundan, hadisin senet tahlili üzerinde durulmayacak, bu konuda yapılmış başka çalışmaların sonuçlarını aktarmakla yetinilecektir. Yine hadisin ilgili kısmının klasik kaynaklardaki yorumları detaylı bir şekilde ele alınmayacak, ancak geçmiş ulemanın konuya yaklaşımını yansıtmaya açısından İbn Hacer el-Askalânî ve İmam Nevevî'nin hadisin bu bölümüyle ilgili yaptığı yorumlara yer verilecektir.

Cibril Hadisi ve Kıyâmet Alâmetlerini Bildirmedeki Önemi

Rivâyete göre Hz. Ömer şöyle der; Biz bir gün Resûlullah'ın yanındayken bir adam geliverdi, elbisesinin beyazı tam beyaz, saçının siyahlığı tam siyahtı. kendisinde herhangi bir yolculuk emaresi yoktu. Bizden de kimse onu tanımıyordu. Hz. Peygamber'in yanına kadar gelip oturdu. Dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de dizinin üzerine koydu. "Ey Muhammed! Bana İslam'ı anlat" dedi. Resûlullah "Allah'tan başka ilah

¹ Muhammed 47/18: Onlar kıyâmetin kendilerine ansızın gelmesinden başka bir şey beklemiyorlar. Muhakkak onun alâmetleri gelmiştir (ama öğüt almıyorlar). Kıyâmet kendilerine gelip çatinca öğüt almaları kendilerine ne fayda verecek?.

² Buhari, Kitabü't-Talak, 25: Hz. Peygamber işaret ve orta parmağını birbirine yaklaştırdı ve ben ve kıyâmet bu ikisi gibiyiz dedi.

³ Bkz. Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber*, (İstanbul: 1992), s. 77; Teftâzânî, *Şerhü'l-akâidi'n-Nesefiyye*, (Kahire: 1988), 110.

olmadığına ve Muhammed'in onun resulü olduğuna iman etmen, namazını kılman, zekâtını vermen, Ramazan orucunu tutman ve yol bulursan hacca gitmandır." Gelen kişi "doğru söyledin" dedi. Onun bu durumu garibimize gitti. Hem soruyor, hem de tasdik ediyordu. Sonra "bana îmanı anlat" dedi. Hz. Peygamber "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resullerine, ahiret gününe, iyisiyle kötüsüyle kadere inanmandır." dedi. Gelen kişi "doğru söyledin" dedi. Sonra "bana ihsanı anlat" dedi. Hz. Peygamber "Allah'ı görüyor gibi ibadet etmendir, nitekim sen onu görmesen de o seni görüyor" dedi. Gelen kişi "Bana saati (kıyameti) anlat" dedi. Hz. Peygamber "Soru sorulan, bu konuda soruyu sorandan daha fazla bir bilgiye sahip değil" dedi. Gelen kişi "Bana onun alâmetlerini anlat" dedi. Hz. Peygamber "köle kadın efendisini doğurması ve baldırı çıplak yoksul hayvan çobanlarının binalarını karşılıklı uzatmalarıdır." dedi. Sonra adam gitti. Bir müddet bekledim. Sonra Hz. Peygamber "Ey Ömer! soruyu soran kimdi bilir misin?" dedi. "Allah ve resulü daha iyi bilir" dedim. Hz. Peygamber "O, Cibrîl idi. Size dininizi öğretmeye geldi" buyurdu.¹

Bu hadisin kıyâmet alâmetlerini belirlemedeki önemi, alâmetlerden önce zikredilen konuların önemiyle de alakalıdır. Hadiste İslam'ın ne olduğu cevaplandırılırken İslam'ın pek çok emrinden en önemli beş esas zikredilir. Yani İslâm, anne-babaya iyilik etmek, Allah'ı zikretmek, akrabaya yardımda bulunmak, komşuyla iyi geçinmek gibi birçok emri içeriyor olsa da, hadiste zikredilen hususlar bunlar içerisinde ön plana çıkmaktadır. Aynı şekilde îmanın ne olduğu anlatılırken birçok îman edilmesi gereken husustan en önemli altı tanesi belirtilir. Yine İhsânın en önemli unsuruna dikkat çekilmektedir. Bütün bunlardan hadisin bundan sonraki bölümünde zikredilen hususlarda da en önemli noktaların aktarılacağı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bu hadiste geçen kıyâmetin iki şartının sayıları yüzlerle ifade edilmesi mümkün kıyâmet alâmetleri arasındaki en önemli unsurlar olduğu söylenebilir. Bu da bunların günümüz verileriyle tekrar okunarak, gerçekleşme durumunun ortaya konulmasını önemli kılar.

Bu hadis İslam'ın amentüsünün kaynaklarından olması hasebiyle ve İslam'ın şartlarını içermesi bağlamında önemli olmasına rağmen kıyâmet alâmetleriyle ilgili kısım yeterince ön plana çıktığı söylenemez. Hadiste geçen alâmetlerin klasik kaynaklardaki yorumlarının her yüzyılda olabilecek hâdiselerden oluşması buna bir sebep olarak gösterilebilir. Bu durumda "hadiste geçen alâmetler öteden beri var ola gelen şeylerden sayılmıştır" denilebilir. Nitekim İbn Hacer'in de Nevevî'nin de bu hadisteki ifâdelere yaklaşımı alâmetlerin nasıl anlaşıldığı hususunda bize ışık tutmaktadır. Bu hadis ile ilgili doktora çalışması yapan Tatlı'nın vermiş olduğu bilgilerden,

¹ Müslim, "İman", 1,7

hadisin şerhlerinde, günümüze kadar olan süreçte ismi zikredilen âlimlerin aktardığı yorumların dışına çıkılmadığı anlaşılmaktadır.¹

Tatlı, bu hadisin birçok sahabeden naklolduğunu, bu sahabilerin başında Hz. Ömer, İbn Ömer ve Ebû Hureyre geldiğini, ayrıca Ebû Zerr, Enes b. Mâlik, İbn Abbas, İbn Mes'ûd, Ebû Âmir, Cerîr b. Abdillâh, Umeyr b. Katâde ve Hz. Ali'den gelen tarikler olduğunu belirtir.²

Muhaddislerden Kettânî bu hadisin mütevâtir olduğunu nakleder.³ Tatlı ise bu konuda şunları aktarır: "Hadis istilâhı ile ifade etmek gerekirse geneli itibariyle bu hadisin sahih ve meşhur olduğunu söylememiz mümkündür. Bununla birlikte zayıf, illetli ve şâzz tarikleri de yok değildir. Ancak bu tariklerin illetli olmayan kısımlarının sahih tarikleri destek için kullanılması ve zayıflıktan hasen li-ğayrihî mertebesine yükselmesi imkân dâhilindedir. Hadisin mütevâtir olduğunu söyleyenler (Kettânî gibi) olmuşsa da, gerek isnâd ve gerekse metin olarak tevâtürden bahsetmemiz makul görünmemektedir. Ancak, rivâyet farkları ve kullanılan değişik lâfızlar bir kenara bırakılırsa; Cibrîl'in insan suretine girerek Hz. Peygamber'e son derece saygı içerisinde İslâm, iman, ihsân ve kıyâmetin zamanı gibi konularda sorular sorması konusu, rivâyetlerin bütünü üzerinde durduğu bir konu olması hasebiyle mânen mütevâtir olarak kabul edilmelidir."⁴

Hadis farklı lafızlarla rivâyet edilmekteyse de kıyamet alâmetleriyle ilgili "köle kadının sahibini doğurması" ve "çoban olan kimselerin bina yükseltmekte yarışması" ifadesi hemen hemen bütün rivâyetlerde yer almaktadır.

Köle Kadının Sahibini Doğurması

"Köle kadın" olarak tercüme ettiğimiz bu kelime hadisin farklı rivâyetlerinde; "köle" olmadan sadece "kadın" lafzıyla da varittir.⁵ Bunun dışında sahip kısmı ise müzekker ve müennes sîgalarıyla ayrı ayrı rivâyet olunmaktadır.⁶ Farklı aktarımlar bulunsa da mana itibarıyla hadiste önemli bir değişiklik olmaz.

¹ Bkz. Bekir Tatlı, "Hadis Tekniği Açısından Cibrîl Hadisi ve İslam Düşüncesine Yansımaları" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005), 240-45.

² Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibrîl Hadisi ve İslam Düşüncesine Yansımaları*, 254.

³ Muhammed b. Câfer el-Kettânî, *Nazmü'l-mütenasır mine'l-hadisi'l-mütevâtir*, (Mısır: Darü'l-kutubî's-selefiyye, Mısır, ty), 42.

⁴ Bkz. Bekir Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibrîl Hadisi ve İslam Düşüncesine Yansımaları*, 257.

⁵ Alaaddin Ali el-Muttaki, *Kenzü'l-ummâl*, (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1981), 1: 337; Ayrıca bkz. Askalânî, *Fethü'l-Bârî*, (Beyrut: Dârü'l-mârifetü'l-İslamiyye, 1379/1960) 1: 122.

⁶ Müslim, "İman", 1,7.

Hadisteki “köle kadının efendisini doğurması” lafzının değişik yorumlara açık olduğu söylenebilir. Bu ifade İbn Hacer’in de belirttiği gibi “ulemanın eskiden beri tartıştığı bir konudur.”¹ Bu anlamda hadisteki bu söylemle ilgili birçok görüş ortaya çıkmıştır.

Askalânî, Nevevî ve Tatlı’nın bu ifadeyle ilgili aktarmış oldukları yorumlara baktığımızda konu etrafında temelde beş görüş olduğu söylenebilir.

Bu görüşler incelendiğinde bazı yorumlarda hadiste geçen ifade “hakikat anlamıyla” ele alındığı görülmektedir. Bazı yorumlarda ise ifadenin hakikat anlamıyla ele alınması durumunun kıyamet alameti olmaya namzet bir hadiseyi nakletmediği, bu karine itibarıyla ifadenin mecazî bir anlam taşıdığı benimsenmektedir.

Bilindiği gibi nasslardan anlam çıkarma yöntemi bağlamında usulcüler; mümkün olduğu sürece sözün hakiki mânasına yorulması ve mecaza gidilmemesi gerektiğine ve hakikatle mecazın çatışması durumunda hakikat anlamının tercih edileceğine dikkat çekmektedirler.² Bu usul icâbî, yapılan yorumlarda ifadenin hakikat anlamıyla ele alınma çabası göze çarpmaktadır. Konuyla ilgili görüşler şu şekildedir:

Birinci görüş; İslam hükümrانlığının genişlemesi üzerine çok sayıda câriyeler elde edilecek ve bu câriyelerden olan çocuklar annelerinin efendisi hükmünde kabul edilecektir. Çünkü anne, ümmü veled (çocuk annesi) bir câriye olarak kalacak, doğan çocuklar ise hür olacaktır. Bu görüş muhaddislerden Hattâbî (388/998) tarafından savunulmuş ve Nevevî tarafından çoğunluğun görüşü³ olarak aktarılmışsa da Askalânî bu görüşü zayıf kabul eder.⁴ Suyûtî bu görüşün zayıflığıyla ilgili olarak şunları kaydeder: “Hadiste geçen ifâdenin siyâk ve sibâkı daha önce hiç olmamış ve daha sonra, yani kıyâmetten önce vuku bulacak bir hususa işaret etmektedir.”⁵ İbn Hacer ve Suyûtî’nin bu konudaki itirazları yerindedir. Nitekim Hz. Peygamber zamanında ve hatta daha da önce insanlar arasında câriye alım-satımı mevcuttur. İslâmî hükümrانlığının genişlemesi ve çok sayıda câriye elde edilmesi ise henüz dört halife döneminde iken gerçekleşmiş bir olaydır.

İkinci görüş; Acemden olan câriyelerin Arap hükümdarından çocuk doğurmasıdır. Bu durumda çocuk ileride hükümdar olacak ve annesi de

¹ Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1:122.

² Ferhat Koca, “Mecaz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 28 (İstanbul: TDV Yay., 2003), 220.

³ Nevevî, *Sahihü Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, (Kahire: 1929), 1: 159.

⁴ Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1: 122.

⁵ Suyûtî, *Şerhü's-Suyûtî li-süneni'n-Nesâî*, (Halep: 1986), 8: 100.

onun yönettiği raiyyeden olacaktır.¹ Tatlı bu görüş ekseninde şunları kaydeder: “İbn Mâce'nin naklettiği Vekî' rivâyetinde yer alan: "Acemin Arabı doğurması" ifadelerini bu manada anlayanlar olmuştur. Nitekim Vekî'e ait bu açıklamayı kaydeden İbn Receb hemen peşinden, “Arapların Acemin melikleri ve efendileri” olduğunu söylemiştir. Onun böyle bir kanaate nasıl vardığı açık değildir ve takvâ ölçüsü dışında üstünlük ifade eden bu şekilde melik/efendi-köle esasını savunan bu görüşün kabulünü gerektiren sahih bir nass bulunmamaktadır.”² İbn Hacer bu görüşü zikrederken, rivâyetin bazı metinlerinde “hizmetçi kadının sahibi” ifadesinde sahibi kelimesinin müennes sigasıyla da geçtiği, bunun da hadisin bu yorumuna uygun düşmediğini belirtir.³ Ayrıca bir önceki görüşün zayıflığını ortaya koyan hususlar bu görüş için de geçerlidir. Nitekim bu durumu içeren olaylar henüz dört halife döneminde gerçekleşmiştir.

Üçüncü görüş; Cariye sahibinin çocuk olduktan sonra cariyesini satmasına işaret edilmiştir ki, çocuk büyüdükten sonra annesini tanımayacak ve bilmeden onu satın alacaktır.⁴ Bu durumda cariye efendisini doğurmuş olacaktır. Bu yorumda geçen kurgunun gerçekleşmiş olma ihtimali varsa da bunun Hz. Peygamber zamanında, hatta daha öncesinde de gerçekleşme olasılığı mevcuttur. Bu anlamda hadiste geçen kıyâmet alâmeti olma durumunu yansıttığı söylenemez.

Dördüncü görüş; câriyenin efendisi dışında birisinden çocuk dünyaya getirmesi daha sonra satılması, sonrasında ise çocuğun büyüüp annesini bilmeden satın alması durumudur.⁵ Bu, bir önceki kurguyla hemen hemen aynıdır. Bu kurgunun bir öncekisinden farklı olarak ortaya atılma sebebi ise; sahibinden çocuk doğuran bir câriyenin (ümmü veled) İslam hukukuna göre satılmasının yasak olmasıdır. Eğer câriye efendisinin dışında bir başkasından çocuk dünyaya getirirse ümmü veled olamayacak ve satılması hukuken geçerli hale gelecektir. Nevevî bu görüşün bir öncekine göre daha kabul edilebilir bulur.⁶ Bu görüş de bir önceki yorum gibi tarihin çeşitli safhalarında oluşabilecek bir olayın kurgusudur. Bu bağlamıyla önemli bir kıyâmet alâmeti olma niteliğine sahip görülmemektedir.

Beşinci görüş; Anneye asi olmak o kadar çoğalacak ki çocuklar sanki annesinin efendisi durumunda olacaklar. Bu düşünceye göre çocuklar terbiyeden uzak bir şekilde yetişip annesine, o bir köleymiş gibi muamelede bulunacaklardır. Askalânî yukarıdaki bütün görüşleri zikrettikten sonra

¹ Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1:122.

² Tatlı, 241.

³ Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1:122

⁴ Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1:122

⁵ Nevevî, *Sahihü Müslim bi şerhi'n-Nevevi*, 1: 159.

⁶ Nevevî, *Sahihü Müslim bi şerhi'n-Nevevi*, 1: 159.

kendisinin bu görüşte olduğunu nakleder.¹ Bu görüşte, hadisin lafzî anlamının kıyâmet alameti olma gibi bir hususu yansıtmadığı göz önünde bulundurulmuş ve hadise mecâzî bir anlam yüklenmiştir. Hadiste bu mananın kastedilmiş olma ihtimali bizce diğerlerinden yüksektir. Ancak, yine de kıyâmetin en önemli alâmetlerinden birisini yansıtan bir husus olduğu tartışmaya açıktır. Nitekim anne-babaya itaatsizlik ve isyan, tarihin her diliminde yaşanan bir problemdir. Bu görüşün daha ön plana çıkarılıyor olması, diğer hallerin zayıflığı neticesindedir. Yani yukarıda arz edilen görüşler içerisinde bir tercih yapmak gerekirse bu görüş diğerlerine tercih edilebilir.

Yukarıda aktarılan görüşlerden de anlaşılacağı üzere, bu yorumları yapanlar öncelikle hadisin zahiri anlamının nasıl uygulanabileceği üzerinde çeşitli kurgular yapmışlardır. Bu yorumların geçmiş dönemlerde, özellikle köle-câriye mefhumunun devam ettiği zamanlarda kabul edilebilir yönleri olabilir. Ancak buna rağmen İbn Hacer bu yorumları kıyâmet alametlerini yansıtmada ikna edici bulmamıştır. Dolayısıyla hadisteki ifadeye mecâzî bir anlam yükleyerek, bu söylemle ana-babaya itaatsizlik arasında bir bağlantı kurmuştur.

Hz. Cebrâil'in insanlara dinlerini öğretmek için bir insan suretinde sahâbenin yanına gelip, Hz. Peygamber'e çeşitli sorular sorması sıradan bir hadise değildir. Hadisin siyak-sibâkı, aktarılan kıyamet alametlerinin de sıradan günlük hadiselerden olmadığı düşüncesini pekiştirmektedir. Bu durumda yukarıdaki yorumların hiçbirisinin bu düzeyde bir alâmeti yansıttığı söylenemez.

Taşıyıcı Annelik ve Köle Kadının Efendisini Doğurması

Taşıyıcı annelik yaşadığımız çağda teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmış yeni bir kavramdır. Özetle; karı-kocadan alınan sperm ve yumurta laboratuvar koşullarında birleştirilip, oluşan embriyoyu üçüncü bir kadının rahmine koyulması ve bu üçüncü kadının o embriyoyu karnında taşıyıp günü gelince doğurmasıdır. İlk olarak 1973 yılında yapılmış ve günümüze kadar olan süreçte hukuk, etik ve dinî açıdan tartışılmıştır.² Bu konudaki temel problemlerden birisi doğan çocuğun aidiyeti noktasındadır. Özellikle dinî ve hukukî anlamda çocuğun annesinin kim olduğu hususu son derece önemlidir. Nitekim mahremiyet, miras vs. gibi önemli dini başlıklarda bir belirsizlik oluşturmaktadır. Yumurtanın sahibi olan kadın her ne kadar çocuğun biyolojik olarak annesi olsa da, dini açıdan biyolojik bağlantının mı?

¹ Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1: 123.

² Ülfet Görgülü, "Taşıyıcı Annelik Fikhi Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*, 15, (2010): 202.

Yoksa doğurmanın mı? baz alınacağı tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köle kadının efendisini doğurmasıyla taşıyıcı annelik arasında bir ilişkinin kurulması ilk etapta aykırı bir görüş gibi algılansa da, hadisteki ifadelerle taşıyıcı anneliğin unsurları yan yana getirildiğinde böyle bir alakanın kurulabileceği görülmektedir. Öncelikle hadisteki ifâdeler mecaza gidilmeden hakikat anlamıyla düşünüldüğünde, hadiste; cariyenin bir çocuk doğurması ve bu çocuğun o doğuran kişinin sahibi olacağı ifade edilmektedir. Geçmiş dönemlerde böyle bir olayın yaşanması için ancak yukarıdaki ilk dört yorumda belirtildiği gibi dolaylı bir olayın olması gerekmektedir. Nitekim bir cariyeye çocuk doğurduğu zaman, doğan çocuk kendisinin çocuğu olacağı için, çocuk o cariyeyi (yukarıdaki kurgular hariç) hiçbir zaman mülk edinemeyecektir.¹ Böyle bir mülkiyetin gerçekleşebilmesi için cariyeye, efendisine ait ve kendisinin olmayan bir çocuğu dünyaya getirmesi gerekmektedir. Böyle bir şeyin tasavvuru geçmiş dönemlerde muhal kapsamında değerlendirilmekte idiyse de bu durum günümüz şartlarında, taşıyıcı annelikle teknik olarak mümkün hale gelmiştir.

Hadisi anlamadaki kurgu taşıyıcı annelik baz alınarak yapılırsa, lafzın hakikat anlamını birebir karşılamaktadır. Yani bir cariyeye; annesi olmadığı, efendisine ait bir çocuğu doğurursa, cariyeye ümmü veled sıfatını kazanamayacak, dolayısıyla doğan çocuk ileride kendisini doğurana sahip olabilecektir. Bir başka deyişle köle kadın efendisini dünyaya getirecektir.

Kurgunun tasavvuru şu şekildedir: Evli olan bir çiftten alınmış, sperm ve yumurta laboratuvar ortamında birleştirilir ve oluşan zigot, karı-kocaya ait olan bir cariyenin rahmine konur. Cariye bu çocuğu doğurduğunda aynı zamanda müstakbel efendisini dünyaya getirmiş olacaktır. Bu tasavvurda çocuğun annesi, taşıyıcı annelik yapan kadın değil, yumurtanın gerçek sahibi olan kişi olarak kabul edilmiştir. Bu kurguda cariyeye, cariyelik durumundan çıkıp ümmü veled olamayacak, çünkü doğan çocuğun gerçek annesi olmayacaktır.

Hadisin bu şekilde kurgulanması, hadiste geçen ifâdeyi bire-bir içermektedir. Köle kadının, sahibi olacak kimseyi doğurabilmesi, teknik anlamda sadece bu durumda geçerli olabilir. Bunun dışındaki her söylem, hadiste geçen ifâdelere dolaylı yorumlar yapılarak elde edilmektedir.

Hadisin bu şekilde yorumlanmasına karşı taşıyıcı anneliğin fıkhen câiz olmadığı, günümüzde cariyeye kalmadığı gibi çeşitli itirazlar öne sürülebilir. Ancak her iki meselenin de fikhî boyutta tartışılabilir olduğu görülür. Ayrıca olayın gerçekleşmesiyle fikhin buna cevaz vermesi meselesi

¹ Tirmizî, "Ahkâm", 28; Ebû Davud, "el-Itk", 7; İbn Mâce, "el-Itk", 5.

iki ayrı husus olarak düşünülebilir. Her hâlükârda taşıyıcı anneliğin fikhî boyutu çalışmamızın amacı dışında kalmaktadır. Bizim için önemli olan nokta, bu hadisin lafzî anlamının birebir gerçekleşebilme olasılığıdır.

Bu itirazlara karşı hadisteki ifade yukarıdaki tasavvur üzerinden günümüze ışık tutacak bir şekilde de yorumlanabilir. Buna göre Hz. Peygamber, kıyamet alameti olarak hakikat anlamda bir cariye'nin efendisini doğurmasını kastetmeyip, sadece böyle bir olayın vukua gelmesinin imkânını kastetmiş olabilir. Yani Hz. Peygamber yaşadığı dönemdeki insanlara “bir kadın kendisinin olmayan bir çocuğu dünyaya getirecek” söylemini, o dönemin âdet, gelenek ve terminolojisi içerisinde “köle kadın efendisini doğuracak” şeklinde dile getirmiş olabilir. Nitekim bu görüş baz alındığında Hz. Peygamber’in o dönemdeki insanlara bunu aynıyla ifâde etmesi, o dönemin tahayyülünü zorlayıcı bir husustur. Bu sebebe binâen Hz. Peygamber, bu durumu bu şekilde beyan etmiş olabilir. Yani olayın aynıyla vuku bulmasından ziyâde oluşabilirliğinin kastedilmiş olması muhtemeldir. Nitekim geleceğe dair bilgi içeren naslar, hem o zamanki düşüncede bir anlam ifâde ediyor, hem de zamanı geldiğinde hakikati anlaşılır bir mahiyette olmalıdır. Yani Hz. Peygamber bir kadının başkasının çocuğunu doğurmasını kıyâmet alâmeti olarak zikretmek istemiş olsa, bunu dönemdeki insanların tahayyülünü zorlamadan ifâde etmesi îcap edecektir. Bu durumda “köle kadının efendisini doğurması” söylemi hem kendi dönemindeki insanlar için bir anlam ifâde etmiş, hem de günümüzde bunun taşıyıcı annelik olabileceği anlaşılmıştır.

Bu tez, hadisin anlamı için ortaya konulan diğer görüşlerle karşılaştırıldığında diğerlerinden daha kabul edilebilir olduğu görülecektir. Özellikle Suyûtî'nin söylemiş olduğu “Hadiste geçen ifâdenin siyâk ve sibâkı daha önce hiç olmamış ve daha sonra, yani kıyâmetten önce vuku bulacak bir hususa işaret etmektedir.”¹ söylemi bu yorumla bağdaşmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Hz. Cebrâil semadan inip, kıyâmetin alâmetiyle ilgili ümmete sıradan bir bilgi vermesi uzak bir ihtimaldir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in mucizevî ihbârıyla verilen bu haber, ancak ortaya çıktığı zaman anlaşılacak bir hususu bildiriyor olmalıdır.

Hadisin bu şekliyle okunması durumu, aynı zamanda taşıyıcı anne konusunda nass olduğu hususunun da kabul edilmesini sağlayacak ve konu hakkında verilen fetvaların bu nas çerçevesinde tekrar gözden geçirilmesine neden olacaktır. Nitekim bu konuda verilen fetvalar şu an için bu hususta

¹ Suyûtî, *Şerhü's-Suyûtî li-süneni'n-Nesâî*, (Halep: 1986), 8: 100.

nas olmadığı esasına dayanmaktadır.¹ Dolayısıyla bu durum, taşıyıcı anneliğin hükmü, doğan çocuğun aidiyeti gibi konulara da ışık tutacaktır.

Deve ve Hayvan Çobanlarının Binalarını Karşılıklı Uzatmaları:

Hadiste geçen ikinci kıyâmet alâmeti, deve ve hayvan çobanlarının binalarını karşılıklı uzatmalarıdır. Hadisin bu kısmının da farklı rivayetleri vardır ancak, bu hadislerin tamamındaki ortak nokta, çoban olan kimselerin bina uzatmakta birbirleriyle yarışması durumunu teyit eder. Hadisin bazı rivayetlerinde bu alâmet iki ayrı durum olarak zikredilir. Buna göre, giysisi olmayan yalın ayaklı kimselerin insanların başına geçmeleri ve hayvan çobanlarının bina yapmada yarışması ifâdeleri birbirinden ayrı alâmetler olarak kabul edilir. Ancak rivayetleri bir bütün olarak okursak, bu iki husus birbirleriyle birleştirilebilir. Hadis'te geçen hayvan çobanları vasfıyla, çıplak ayaklı giysisi olmayan kimseler aynı şahısların sıfatıdır.

İbn Hacer bu hadisin şerhinde şöyle der: Bu hadisin manası; bedevî olarak yaşayan kimselerin güç kazanıp beldelere hâkim olması ve aralarında bina yapma yarışına girmeleridir.² Askalânî'nin bu görüşü, genel olarak kabul görür. Deve çobanlığı ve çıplak ayakla dolaşma genelde bedevî Araplar için kullanılan vasıflardır. Nevevî Müslim şerhinde bu durumu; bedevî olan kimselere dünya kapılarının açılıp zengin olmaları ve bina yapmada birbirlerine karşı gösteriş yapmalarıyla açıklar.³

Hadisin son kısmı, bu yorumlarla tekrar okunacak olursa; Hz. Peygamber iki hususu bildirmektedir. Birincisi bedevîlerin yaşamış olduğu Arap yarımadasına büyük bir zenginlik gelecek, ikinci olarak ise onlar, bu zenginlikle beraber büyük binalar dikerek birbirleriyle yarışacaktır.

Zenginliğin gelmesini eskiden olduğu gibi ticarî başarılarla açıklamak pek doğru olmasa gerek. Nitekim zenginlik Arap yarımadasında her dönemde zamansal olarak artıp azalan bir husustur. Hz. Peygamber'den hemen sonra Arapların çok zenginleştiği, Ömer b. Abdulaziz zamanında zekât verecek fakirlerin bulunmakta zorlanıldığı bilinen hususlardandır.⁴ Bu yönüyle zenginleşmenin dikkat çekici çapta olması ve kıyâmetin önemli iki alâmetinden biri statüsüne çıkması Hz. Peygamber döneminde olmayan çarpıcı bir yönle olmalıdır. Hadiseye bu şekilde bakıldığında hadiste kastedilen zenginleşmenin petrol olduğu/olabileceği söylenebilir.

¹ Serap Nurhan Çam, "İslâm Hukukunda Yardımcı Üreme Teknikleri ve Taşıyıcı Annelik" (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014), 74.

² Askalânî, *Fethü'l-Bari*, 1: 122.

³ Nevevî, *Şerh-i Sahih-i Müslim*, 1: 159.

⁴ İsmail Yiğit, "Ömer b. Abdülazîz" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34 (İstanbul: TDV Yay., 2007), 718-19.

Bu yaklaşıma, “hadiste zenginleşme ifâdesi yer almamaktadır” şeklinde bir itiraz doğabilirse de Arap dilinde zenginleşme; çobanların uzun binalar dikmeye başlaması lafzıyla da dile getirilebileceği hadis şârihleri tarafından ifâde edilmektedir. Her hâlükârda bina yapmak bir zenginlik işaretidir. Bununla beraber bizim asıl üzerinde durduğumuz husus zengin olunmasından çok binaların yükseltilmesidir.

Büyük bina dikiminde birbirleriyle yarışmaları ise İbn Hacer ve Nevevî'nin uzun yorumlar yaparak açıklamaya çalıştıkları bir husustur. Nitekim eski teknoloji ile yüzden fazla katı bulunan binaların yapımı hayal dahi edilemez bir durumdur. Dolayısıyla hadisin bu ifadesine ait yorumlarda binaların uzunluğu; sadece zenginliğin artmasından kinâye olarak açıklanır. Ya da binaları süslemede Arapların birbirleriyle yarışmaları olarak kabul edilir. Ancak günümüzde şu açıkça görülmektedir ki, hadiste geçen ifâdeler, yoruma ihtiyaç bırakmaksızın zâhirî anlamlarının birebir aynıdır. Nitekim eskiden çoban olan, çölde yalın ayak gezen kimseler, petrolün bulunmasıyla bir anda yüksek bina yapmada birbirleriyle yarışır hale gelmişlerdir.

Bilineceği üzere petrol son yüzyılda ortaya çıkan en önemli doğal kaynaklardan birisidir. Petrolü elinde bulunduran ülkeler, bir anda Dünya'nın en zengin ülkeleri haline gelmiştir. Bu ülkelerin başında yer alanları ise Hz. Peygamber'in vafatını yaptığı deve çobanlarının yaşadığı topraklardadır. Ve bu ülkelerde yaşanan refah seviyesi artışı bir anda Dünyanın en gözde, en uzun gökdelenlerinin bu bölgelere yapılmasını beraberinde getirmiştir. Suudi Arabistan, Katar, Dubai, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri tümüyle bu minval üzeredir. Bu binaların yapımı hadiste geçen unsurları tam anlamıyla taşımaktadır.

Haliç ülkeleri insanları eskiden çadırlarda yaşayan, oranın çöl iklimi olması dolayısıyla yalın ayak gezen ve deve çobanlığı yapan kimselerin yoğun olduğu yerlerdir. Bölgeden petrol çıkmasıyla oranın halkı bir anda Dünya'nın zenginleri arasına katılmış ve hadiste anlatıldığı gibi aynı yolla zengin olan diğer kimselerle bina yapma yarışına girmişlerdir. Bugün o bölgedeki gökdelenler hem görkem olarak hem de uzunluk olarak ilgi çekmektedirler. Ayrıca Dünya'daki en uzun binanın şu an itibarıyla 828 metre boyuyla 163 katlı Dubai'deki Burç Halife'nin olduğu bilinmektedir. Ancak Cidde'de bu binadan daha uzun 1000 metre boyunda yeni bir binanın yapımına başlanmıştır.¹

Hadis'te bildirilen bina yükseltme yarışının eskiden beri olduğu öne sürülebilirse de günümüzde yaşanan yüzden fazla katı bulunan binalarla eski tarihlerde yapılan iki üç katlı binaların karşılaştırılması mümkün

¹ <http://www.qwled.com/vb/t130390.html> (erişim:22.3.2014)

gözükmemektedir. Dolayısıyla günümüzde gerçekleşen bu yapılaşmanın hadiste geçen alâmet olduğu kabul edilebilir.

Sonuç

Kıyâmet alâmetleri konusu her geçen yüzyılda daha önemli hale gelmektedir. Çünkü her geçen gün bir öncesine göre kıyâmete daha yakındır. Ayrıca, muhbir-i sâdıkın zikrettiği hususların tahakkuk edişi, hem Hz. Muhammed'in doğru sözlülüğünün bir delili olmakta, hem de Müslümanın dünya görüşüne yön vermektedir.

Ahir zamanda ortaya çıkması beklenen kıyâmet alâmetleri yüzlerle ifâde edilebilecek kadar çoktur. Ancak bunların en önemlileri Cibrîl hadisinde bildirilen alâmetler olmalıdır. Nitekim hadisin son kısmında belirtildiği üzere, Hz. Cebrâil ümmete dini öğretmek için gelmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in ona verdiği cevaplar bu konunun en can alıcı noktalarını içermelidir. İslam, iman ve ihsan sorularında durum böyledir. Bu üçünde de ilgili hususlardan en önemlilerinin zikrediliyor olması, kıyâmetin alâmetlerinden de en önemlilerinin zikrediliyor olmasını gerektirir. Bu anlamda kıyâmetin en önemli iki alâmeti, hizmetçi kadının sahibini doğurması ve yalın ayak gezen deve çobanlarının bina yükseltmekte yarışmalarıdır denilebilir.

Bu makalede ortaya koyulan tezle, hadiste zikredilen iki alâmetin ikisinin de günümüzde zuhur ettiği söylenebilir.

Hadiste geçen "köle kadının efendisini doğurması" ifâdesinin, taşıyıcı annelikle açıklanması, bu hadisin Hz. Peygamber'in ilmi mucizelerinden birisi olarak görülmesini sağlayacaktır. Ayrıca taşıyıcı annelik konusu günümüz fikhî konularından olup, şu ana kadar hakkında nas olmayan bir husus olarak görülmüştür. Makalede geçen tezin benimsenmesi halinde bu konuda nass olduğu tespit edilmiş olacak ve konu hakkında verilecek fetvaların yeniden gözden geçirilme imkânı bulunacaktır.

Hadiste geçen ikinci alâmet ise; Haliç ülkelerinden petrol çıkmasıyla o bölgelerin aşırı bir zenginliğe kavuşması ve bölge insanların gökdelen yapımında birbirleriyle yarışması olarak kabul edilmiştir.

Bu iki alâmetin de tarihsel olarak aynı döneme denk gelmesi, eskiden bu hususların bilinmesinin imkânsız olması, her iki hususun da hadiste belirtilen kıyâmet alâmetleri olması ihtimalini yükseltmektedir.

Kaynakça

Askalânî, İbn Hacer. *Fethü'l-Bârî*. I-XIII, Beyrut: Dârü'l-mârifet, 1379/1960.
Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiü's-sahîh*. I-IX, yy: Dâru tûku'n-necât 1422/2001.

- Çam, Serap Nurhan, “İslâm Hukukunda Yardımcı Üreme Teknikleri ve Taşıyıcı Annelik” (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014)
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani. I-IV, *Sünenu Ebî Davud*. Beyrut: Dârü’l-kitâbi’l-arabî, ty.
- Ebû Hanîfe, İmâm-ı A’zam. *el-Fıkhu’l-ekber*. haz. Mustafa Öz, İstanbul: İfav Yayınları, 2002.
- Koca, Ferhat. “Mecaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28:220. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Görgülü, Ülfet. “Taşıyıcı Annelik Fıkhi Bir Bakış”. *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*, 15, (2010): s. 197-208.
<http://www.qwled.com/vb/t130390.html> (erişim:22.3.2014).
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini İbn Mace. I-II, *Sünenu İbn Mâce*. Kahire: 1975.
- Kettânî, Muhammed b. Câfer. *Nazmü’l-mütenâsir mine’l-hadîsi’l-mütevâtir*. Mısır: Darü’l-kutubi’s-selefiyye, ty.
- Müslim, Müslim b. Haccâc. *el-Câmiü’s-sahîh*. Riyad: Beytü’l-efkârî’d-devliyye, 1998.
- Nevevî, Ebu Zekerıyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri. *Sahihü Müslim bi-şerhi’n-Nevevî*. I-XVIII, Kahire: 1929.
- Suyûtî, Ebü’l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Şerhü’s-Suyûtî li-süneni’n-Nesâî*. VIII, Halep: 1986.
- Tatlı, Bekir. “Buhari Öncesi Kaynaklarda Cibril Hadisinin İsnâdlarının Tahlili” .*Dini Araştırmalar Dergisi*, 6/18, (2004): s. 21-64.
- Tatlı, Bekir. “Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslam Düşüncesine Yansımaları”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005.
- Teftâzânî, Saadeddin. *Şerhü’l-akâidi’n-Nesefiyye*. Kahire: 1988.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi. I-V, *Sünenü’t-Tirmizî*. Beyrut: Dârü İhyâi’t-turâsi’l-arabî, ty.
- Yiğit, İsmail. “Ömer b. Abdülazîz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 718-19 İstanbul: TDV Yayınları, 2007.